

A csángókra vonatkozó vatikáni kutatásokról

Molnár Antal: *Magyar kutatások a Vatikánban a moldvai magyarság történetéről*. METEM–Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány, Bp. 2024. 119 o.

Molnár Antal könyve *Magyar kutatások a Vatikánban a moldvai magyarság történetéről* címmel a Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség (METEM) és a Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány kiadásában jelent Budapest 2024-ben. A szerző 1969-ben született Székesfehérváron, jelenleg pedig a HUN-REN BTK Történettudományi Intézetének igazgatója, az ELTE Történeti Intézetének egyetemi tanára, a Szent István Akadémia és a Történettudományok Pápai Bizottságának tagja

Molnár Antal könyve különleges helyet foglal el a magyar történetírásban, hiszen a szerző egy meglehetősen ritkán kutatótt, ugyanakkor szimbolikus jelentőségű témát vizsgál. A kötet bevezetése a magyar és román kutatók által a moldvai katolikus kisebbség történetének a megismeréséért végzett, vatikáni levéltári kutatások történetét tárgyalja. Molnár rámutat arra, hogy míg a román történészek kutatásai a 20. század végéig jelentős előnyben voltak, a magyar történészek az 1970-es években kezdtek egyre nagyobb hangsúlyt fektetni e területre, ami fordulatot hozott a kutatások nemzetközi megítélésében is. A szerző nem csupán a kutatási eredmények bemutatására szorítkozik, hanem átfogó képet ad a moldvai magyarság történetéhez kapcsolódó

historiográfiai és tudománypolitikai összefüggésekről is. A könyv egyik legnagyobb erénye, hogy feltárja a magyar és román kutatók közötti dinamikát, amely az együttműködéstől a politikai és nemzeti ideológiák által fűtött konfliktusokig terjed.

A mű tudományos alaposságát támasztja alá a rendkívül gazdag forráshasználat. Molnár nem csupán a Vatikáni Apostoli Levéltárban (Archivio Apostolico Vaticano) található dokumentumokat dolgozta fel, hanem különféle magyarországi és más külföldi archívumokban is kutatott. Ez a változatos és sokrétű dokumentumanyag nagymértékben hozzájárul a moldvai katolikus egyház múltjának mélyreható és komplex ábrázolásához.

Molnár Antal könyve ugyanakkor historiográfiai szempontból is értékes, hiszen egyedülállóan mutatja be, hogyan formálódott a moldvai magyarság történetéről szóló tudás a nemzeti érdekek és a tudománypolitikai kontextusok metszéspontjában. Az elemzés külön figyelmet fordít a 19. és 20. századi nemzetépítési projektekre, amelyek a moldvai magyarság kutatását gyakran az asszimiláció elleni küzdelem szimbólumaként ábrázolták.

Kiemelendő a szerző azon törekvése, hogy – miként korábban említettük – a

András Szabolcs (1978) – teológus, történész, egyetemi adjunktus, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, andras.szabolcs@ubbcluj.ro

<https://doi.org/10.36373/em-2025-1-11>

magyar kutatásokat nem izoláltan, hanem a román történetírással folytatott dialógus mentén vizsgálja. Ez a megközelítés egyfelől rávilágít arra, hogy mindkét nemzet történetírása tulajdonképpen egyfajta nemzeti öntudatot épített a moldvai magyarságról folytatott kutatások során. Másfelől Molnár bemutatja azt is, hogy ezek a kutatások hogyan reflektáltak egymásra, legyen szó a 19. századi romantikus nemzeti narratívákról vagy a 20. század politikailag motivált diskurzusairól.

A kötetben megjelenő kronológiai és tematikus áttekintés lehetővé teszi a moldvai magyar katolikus egyház történetének elhelyezését a szélesebb európai történetírás kontextusában is. A könyv egyik legfontosabb eredménye, hogy a vatikáni források feldolgozása révén nemcsak a magyar, hanem a román történetírás számára is releváns adatokat szolgáltat. Az egyházi iratok szakszerű elemzése és a kutatók tudománypolitikai helyzetének bemutatása ugyanakkor további perspektívákat nyit a nemzeti és vallási identitás kutatása terén.

Molnár Antal könyvének egyik legfőbb érdeme a kutatók életműközpontú bemutatása. A szerző nemcsak az eredményeket értékeli, hanem egyidejűleg feltárja a kutatói munkát befolyásoló kulturális és politikai közeg hatásait is. Ez különösen fontos a moldvai magyarság történetében, ahol a nemzetpolitikai és kulturális szempontok gyakran meghatározóak voltak a kutatási prioritások és eredmények szempontjából.

A könyv tulajdonképpen azokat a magyar és román kutatókat mutatja be, akik érdemben hozzájárultak a moldvai magyarság történetének feldolgozásához. Veress Endre munkássága kiemelt helyet kap, ő ugyanis nemcsak a Vatikáni Levéltár anyagának feltárásában járt elől (a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával több alkalommal is kutatott római levéltárakban), hanem egyidejűleg jelentős közvetítő

szerepet töltött be a magyar és román tudományos élet között. A Bukarestben nevelkedett, majd tanulmányait Kolozsváron és Bécsben végző Veress Endre tekinthető az egyik legtermékenyebb forrásközlőnek Erdély kora újkori történetét illetően, ugyanakkor fontos szerepet játszott a moldvai katolikus kisebbség múltját feltáró levéltári kutatások elindításában is.

Molnár kiemeli, hogy Veress munkásságát nagyra becsülték, de egyes forráskiadványait – gyors munkatempója és a szövegkiadás pontatlanságai miatt – komoly kritikák is érték. Benda Kálmán például dilettantizmussal vádolta, és kifogásolta módszertani hiányosságait. Veress azonban rendkívül termékeny adatgyűjtő volt, aki jelentős mennyiségű anyagot gyűjtött össze a Vatikánban a moldvai csángókról is.

Kiemelendő, hogy Veress egy csángó okmánytár kiadását is tervezte, de a politikai változások és a magyarországi akadémiai támogatás megszűnése miatt ez nem valósulhatott meg. Anyaggyűjtése halála után a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárába került. Veress tudományos munkásságának megítélését nehezítette, hogy a magyar és román történészek közötti feszültségek is befolyásolták pályáját. Ugyanakkor nem csupán forráskiadványait, hanem – példának okáért – *A moldvai csángók származása és neve* (Kvár, 1934.) című tanulmányát is számos kritika érte a csángók eredetére vonatkozó tudománytalan és zavaros, a szakirodalom által tévesnek minősített elméletei okán.

A következő fejezetben a szerző Domokos Pál Péternek a munkásságát mutatja be, aki a moldvai magyarok nyelvének és kultúrájának megőrzéséért küzdött. Domokos a moldvai csángók folklórját és nyelvét dokumentálta, miközben szélesebb körű társadalmi és kulturális összefüggéseket tárt fel. Pályáját a terepmunkák során szerzett tapasztalatok formálták, és életműve hozzájárult a moldvai magyarok identitásának

jobb megismeréséhez és értékeléséhez. Domokos Pál Péter római kutatásai rendkívüli helyet foglalnak el a moldvai magyarság történetével kapcsolatos kutatások sorában. Munkásságát alapvetően az a cél vezérelte, hogy megőrizze a csángó identitást, és ez az elköteleződés áthatotta életének minden területét, legyen szó tanításról, néprajzi gyűjtésről vagy történeti kutatásról. A vatikáni levéltárakban végzett munkájával igen fontos dokumentumokat tárt fel, azonban kutatásai során jelentős akadályokkal kellett szembenéznie: ezek közé tartoztak a nyelvi nehézségek, a szakmai előképzettség hiánya a levéltári kutatások terén, valamint a politikai és anyagi támogatás szűkössége.

Domokos néprajzi és népzenei gyűjtései szervesen kapcsolódtak történeti kutatásaihoz. Eredményei ellenére a szakmai körökben megosztott volt a megítélése: bár könyvei fontos ismeretterjesztő munkák voltak, a módszertani hiányosságok és a román kutatókkal folytatott viták is beárnyékolták hírnevét Romániában és Magyarországon is. Ugyanakkor ő maga is törekedett a nemzeti érdekek és a történeti igazság hangsúlyozására, amiért életműve máig fontos része a moldvai magyarokkal kapcsolatos kutatásoknak.

Továbbá bemutatásra kerül Benda Kálmán, aki a csángó okmánytár összeállításával jelentősen hozzájárult a moldvai magyarság történetének feltárásához. Benda a XVI–XVIII. századi magyar és egyetemes politika- és művelődéstörténet jeles kutatója volt. Alapos forrásfilológiai munkájával és közléseivel jelentős módon gazdagította a magyar történetírást. Benda Kálmán munkássága a moldvai csángók történeti forrásainak kutatásában és feldolgozásában kiemelkedő jelentőségű. Az 1980-as években indította el a *Moldvai csángó-magyar okmánytár* című vállalkozást, amelyben a moldvai magyarságról szóló vatikáni levéltári anyagokat gyűjtötte össze és publikálta. Érdeklődését a moldvai magyarok iránt Andrásfalvy

Bertalan néprajzkutató keltette fel, aki a néprajzi gyűjtések során felismert forrásanyagok jelentőségére hívta fel a figyelmet.

Benda az okmánytár elkészítésében jelentős akadályokkal szembesült, például a magyar tudománypolitikai környezet és a román propagandával való szembenállása miatt. Ennek ellenére a kiadvány nemcsak a moldvai magyarok történeti dokumentumait tárta fel, hanem azt a vatikáni magyar kutatások egyik csúcsteljesítményeként tartják számon. A projekt azonban politikai viták és akadémiai feszültségek közepette született meg, amely rávilágít az akkori magyar történettudomány és kultúrpolitika helyzetére is. Benda munkáját minden szorgalma és elkötelezettsége ellenére kritikák is érték. Egyes szakemberek, például Kenéz Győző, a jegyzetelési és filológiai módszerek pontosságát kifogásolták, míg mások azzal vádolták, hogy a politikai környezet hatására olykor kompromisszumokat kötött.

A Veress Endrét, Benda Kálmánt és Domokos Pál Pétert bemutató fejezetekből arra is fény derül, hogy ezek a kutatók hogyan küzdöttek meg a történeti munkát sok tekintetben meghatározó politikai és kulturális körülményekkel, miként befolyásolták munkájukat a külső tényezők.

A kötetet gazdag bibliográfia, személynévmutató, valamint angol nyelvű összefoglaló zárja.

Molnár Antal könyve a moldvai magyar katolikus közösségek történetére vonatkozó vatikáni magyar kutatásokat vizsgálja. A szerző historiográfiai szempontból elemzi a magyar és román történészek idevágó munkásságát, valamint a vatikáni kutatások tudománypolitikai és kulturális kontextusát. Összegezve, Molnár Antal munkája nemcsak a moldvai magyarság történetének megértéséhez jelent értékes hozzájárulást, hanem általában a nemzeti identitások és kulturális kölcsönhatások kutatásához is.

ANDRÁS SZABOLCS